

Piotr Kołakowski

Organizacja Wydziału Wywiadowczego Sztabu Frontowego Okręgu Wojskowego Armii Czerwonej

Słupskie Studia Historyczne 8, 307-312

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIOTR KOŁAKOWSKI

PAP SŁUPSK

**ORGANIZACJA WYDZIAŁU WYWIADOWCZEGO
(RAZWIEDUPR)
SZTABU FRONTOWEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO
ARMII CZERWONEJ**

Na temat sowieckiego wywiadu wojskowego ukazało się dotychczas niewiele opracowań naukowych i wydawnictw źródłowych. Szczególnie mało informacji uzyskać można o strukturze organizacyjnej oraz metodach działania. Powodem jest brak dostępu do akt służb specjalnych Związku Sowieckiego, które w dalszym ciągu wykorzystywane są do celów nie mających związku z nauką.

Sowiecki wywiad wojskowy powstał z inicjatywy ludowego komisarza obrony Lwa Trockiego 21 października 1918 roku jako Zarząd Rejestracyjny Sztabu Polowego Rewolucyjnej Rady Wojennej Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej. W 1921 roku zmienił nazwę na Zarząd Wywiadowczy (Razwiedywatielnoje Uprawlenie – Razwiedupr). Od 1925 roku znany był również pod nazwą IV Zarządu Sztabu Generalnego Armii Czerwonej¹. Centrala wywiadu wojskowego mieściła się w Moskwie przy ulicy Znamieńskiego 19.

W pierwszych latach istnienia Zarządu Wywiadowczego pracowali w nim głównie specjaliści służb specjalnych Rosji carskiej. Ich zadaniem było kształcenie i przygotowywanie do pracy w wywiadzie działaczy bolszewickich. Pierwszym

¹ W 1921 r. Zarząd Wywiadowczy wchodził w skład II Zarządu Sztabu Generalnego Armii Czerwonej. W 1937 r. Razwiedupr włączono do VII Zarządu, a w okresie od kwietnia 1937 r. do końca listopada był podporządkowany NKWD-GUGB, aby następnie wejść w skład V Zarządu Sztabu Generalnego. W 1942 r. nazwę sowieckiego wywiadu wojskowego zmieniono na GRU (Główny Zarząd Wywiadowczy). Zob. J.J. D z i a k, *Chekisty*, Massachusetts-Toronto 1988, s. 184; A. G. P a w ł o w, *Sowietskaja wojennaja razwiedka nakanunie Wielikoj Oticzestwiennoj Wojny*, Nowaja i Nowiejszaja Istorija 1995, nr 1, s. 51.

naczelnikiem wywiadu wojskowego został były kapitan armii carskiej Siemion Iwanowicz Arałow. Do znacznego rozwoju Zarządu Wywiadowczego przyczynił się Łotysz Jan Karłowicz Bierzin (właściwie Peteris Kjuzis). Kierownictwo Razwiudpura sprawował on nieprzerwanie przez jedenaście lat – od 5 marca 1924 do października 1935 roku, kiedy to objął funkcję dowódcy Samodzielnej Armii Dalekowschodniej marszałka Blüchera, a następnie został głównym doradcą wojskowym przy rządzie republikańskim w Hiszpanii. W czerwcu 1937 roku powrócił do Moskwy, gdzie ponownie powierzono mu stanowisko szefa wywiadu po Siemionie Piotrowiczu Urickim. 28 września 1937 roku Bierzin został aresztowany pod zarzutem kierowania łotewską organizacją nacjonalistyczną. Zginął rozstrzelany 29 lipca 1938 roku².

Cechą charakterystyczną sowieckiego wywiadu wojskowego było prowadzenie działalności w skali globalnej przy częstym wykorzystywaniu struktur Międzynarodówki Komunistycznej, lewicowych central związkowych i sympatyzujących z ruchem komunistycznym partii i organizacji politycznych na całym świecie. Zarząd Wywiadowczy miał na celu rozpoznanie oraz analizę potencjału militarnego i zasad dowodzenia obcych armii. Zdobywał informacje o kadrze oficerskiej w państwach będących przedmiotem zainteresowania Sztabu Generalnego Armii Czerwonej.

Wywiad sowiecki posługiwał się metodami przejętymi od tajnych służb imperium rosyjskiego. Połączenie doświadczeń dawnego mocarstwa z bezwzględną i podstępą taktyką lansowaną przez bolszewików umożliwiło objęcie ścisłą kontrolą nie tylko własnego społeczeństwa, ale pozwoliło także na zdobywanie cennych informacji o sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej w państwach uznanych przez kierownictwo ZSRS za wrogie.

W każdym okręgu wojskowym znajdował się Wydział Wywiadowczy, który podlegał szefowi sztabu okręgu. W zakres jego działania wchodziło przede wszystkim prowadzenie wywiadu strategicznego, agencyjnego i polityczno-gospodarczego w państwach graniczących z okręgiem wojskowym. Wywiad agencyjny organizowany przez Wydział Wywiadowczy był podporządkowany bezpośrednio centrali wywiadu wojskowego. Akcje wywiadowcze przeciwko II Rzeczypospolitej prowadzone były przez Wydziały Wywiadowcze: Zachodniego oraz Kijowskiego Okręgu Wojskowego.

Prezentowany dokument, odnaleziony w Archiwum Akt Nowych (w zespole Attachaty wojskowe, sygnatura AII/90/2), przedstawia w sposób szczegółowy organizację oraz zadania Wydziału Wywiadowczego Armii Czerwonej. Został on przekazany polskiemu wywiadowi na początku lat dwudziestych przez Sztab Generalny

² O. G o r c z a k o w, *Jan Bierzin. Szudba Komandarma niewidimowo fronta*, Nowaja i Nowiej-szaja Istorija 1989, nr 2, s. 131-154; nr 3, s. 122-135; M. T. P o l a k o w a, *Po zadaniu I. K. Bierzina*, *Wojenno-istoriczeskij Żurnał* 1990, nr 3, s. 58-59.

armii fińskiej w ramach współpracy wojskowej. Dokument ten w znacznym stopniu wzbogaca naszą wiedzę o funkcjonowaniu sowieckiego wywiadu wojskowego w okresie międzywojennym, i mimo swojej specyfiki stanowi interesującą lekturę. W tekście została zachowana oryginalna pisownia. W nawiasach kwadratowych uzupełnienia wydawcy (P.K.).

* * *

Tłumaczenie z rosyjskiego.

z oryginalnego rozkazu otrzymanego przez fiński sztab gen.

„Zatwierdzam” 5 maja 1921 r.

P.o. przewodniczący Ref. Wojen. Sow. Rep. E. M. Skljanski³

Podpisy: głównodowodzącego sił zbrojnych Republiki i członka R.W.S.R.⁴

Za szefa kancelarii R.W.S.R. (-) Niedumow.

Organizacja Wydziału Wywiadowczego (Razwiedupr)

Sztabu Frontowego Okręgu Wojskowego

A). Zakres działania i skład Wydziału

- I. W skład sztabu front. [owego] okręgów wojskowych wchodzi wydziały wywiadowcze i podlegają szefom sztabów okręgów.
- II. Wydziały wywiadowcze sztabów frontowych okr. [ęgów] wojsk prowadzą wywiad wojskowy na wszystkich frontach podległych Okręgowi w czasie zarówno wojny jak i pokoju.
- III. Obowiązki Wydziału Wywiadowczego sztabu front.[owego] okr. [okręgu] wojska są następujące:
 - a) strategiczny i agencyjny wywiad w państwach graniczących z tymi okr.[ęgami] wojsk.[owymi].
 - b) wywiad ofensywny na tyłach nieprzyjaciela zgodnie z potrzebą lub na rozkaz Wyższego Wydziału Wywiadowczego Republiki.

³ Efraim M. Skljanski (1892-1925) działacz partyjny i państwowy. W 1916 r. ukończył medycynę na Uniwersytecie Kijowskim. W czasie rewolucji październikowej dowodził oddziałem zajmującym budynek Sztabu Okręgu Piotrogrodzkiego. Od I 1918 r. zastępca ludowego komisarza spraw wojskowych. Członek Najwyższej Rady Wojskowej oraz Rady Obrony Robotniczej i Chłopskiej. Od 26 X 1918 r. do 11 III 1924 r. zastępca przewodniczącego Rewolucyjnej Rady Wojskowej Republiki. W 1925 r. utonął w jeziorze w Stanach Zjednoczonych. Zob. A. A. Z d a n o w i c z, *Kak L. D. Trocki i Riewwojensowiet Riespubliki potjerijali kontrrazwiedku*, *Wojcno-istoriczeskij Żurnał* 1996, nr, s. 82.

⁴ Rewolucyjna Rada Wojskowa Republiki = Rewwojensowiet.

- c) prowadzić wywiad polityczno-gospodarczy i dyplomatyczny według przepisów tegoż Wyższego Wydziału Wywiadowczego Republiki.
 - d) dawać przegląd wszystkich gazet zagranicznych, badać sprawy wojskowe obcego Państwa i wojskową literaturę specjalistyczną.
 - e) wszystkie wiadomości i spostrzeżenia meldować wedł.[ug] istniejących przepisów Wydz.[działu] Wyw.[iadowczego] Republiki.
 - f) Współpracować z organizacjami które posiadają zagraniczne agentury i dostarczać zdobyte przez nich wiadomości Wydz. [działowi] Wyw. [iadowczemu] Republiki.
 - g) Prowadzić wywiad przez oddziały stojące na granicy.
- IV. Wydział Wyw.[iadowczy] przez swego szefa podlega szefowi sztabu frontowego okr.[ęgu] wojsk.[owego]. Lecz pod względem wywiadu agencyjnego Wydz.[iał] Wyw.[iadowczy] podlega Wyższemu Wydz.[iałowi] Wyw. [iadowczemu] Republiki na samym froncie podlega frontowemu R.W.S. a w okręgach wojskowych d-cy wojsk danego Okręgu.
- V. Szefów Wydz.[iałów] Wyw.[iadowczych] wyznacza Wydz.[iał] Wyw.[iadowczy] Republiki zgodnie z opinią d-cy frontowego okr.[ęgu] wojsk.[owego].
- VI. Szef Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] posiada nieograniczone sumy pieniężne na prowadzenie wywiadu w walucie krajowej i zagranicznej, które Wydz.[iałowi] Wywiadowczemu daje Wyższy Wydz.[iał] Wyw. [iadowczy] Republiki i z których szef Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] sztabu frontowego Okr.[ęgu] Wojsk. [owego] winien składać dwa razy do roku sprawozdanie Wydz.[iałowi] Wyw.[iadowczemu] Republiki⁵.
- Uwaga: Tajne dotacje pieniężne dla Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] rozpatruje i zatwierdza R.W.S.R. i ludowy komisariat do spraw wojskowych.
- VII. Pomocnika szefa Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] frontowego Okr.[ęgu] Wojsk. [owego] wyznacza szef Wydziału. Pomocnik pełni czynności na rozkaz Szefa Wydziału i zgodnie z przepisami zastępuje szefa podczas jego nieobecności.
- VIII. Szef Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] front.[owego] Okr.[ęgu] wojsk.[owego] ma w swoim rozporządzeniu funkcjonariuszy dla wykonywania specjalnych tajnych poleceń.
- IX. Wydz.[iał] Wyw.[iadowczy] składa się z następujących sekcji:
- a) wywiadu wojskowego
 - b) agencyjnej
 - c) informacyjno-ewidencyjnej

⁵ Budżet Zarządu Wywiadowczego na 1925 r., według francuskich służb specjalnych, wynosił około dziesięć milionów rubli w zlocie. Dla porównania, Oddział II Sztabu Głównego WP w 1938 r. dysponował sumą ośmiu milionów złotych, która nie pozwalała na swobodne organizowanie przedsięwzięć wywiadowczych. P. de Villermarest, *GRU. Sowiecki super wywiad 1918-1988*, Warszawa 1988, s. 148; A. Pełtoński, *Wywiad polski na ZSRR 1921-1939*, Warszawa 1996, s. 48.

B). Sekcje Wydziału

I. Sekcja wywiadu wojskowego

- X. Zakres działalności sekcji wyw.[wiadu] wojskowego jest następujący:
- a) – organizacja wywiadu i prace wywiadowczo-wojskowe, zbieranie wiadomości z wywiadu powietrznego i przechwytywanych przez radio.
 - b) – zestawienie sytuacyjnych wojskowych raportów wywiadowczych na podstawie osiągniętych wiadomości.
 - c) – współpracować z Wydz.[iałem] Operacyjnym sztabu Okr.[ęgu] Wojsk. [owego] w sprawach wywiadu i przeprowadzić go w kierunku wskazanym przez Wydz.[iał] Oper.[acyjny].
 - d) – utrzymać łączność z Oddz.[iałem] Lotniczym i stacjami podsłuchowymi i wydawać im za podpisem Szefa Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] zadania wywiadowcze.

II. Sekcja Agencyjna

- XI. W skład sekcji agencyjnej wchodzi oddziały:
- a) oddz.[iał] agencyjny, b) techniczny, c) gospodarczy
- XII. Do działalności sekcji agencyjnej należy:
- a) organizacja agentury zakordonowej dla dokonywania samodzielnego wywiadu.
 - b) współpraca z zakordonową rezydencją.
 - c) werbunek agentów ich wyszkolenie i zaopatrywanie wysyłanych agentów w środki techniczne, odzież i w dokumenty.
 - d) kontrola finansowa rezydentur podległych Wydz.[iałowi] Wyw. [iadowczemu].
 - e) prowadzenie ewidencji i wyznaczania agentów
 - f) utrzymywanie łączności z agenturami i kontrolowanie ich.
 - g) dokonywanie wywiadu ofensywnego według zadań otrzymywanych od Wyższego Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] Republiki.

III. Sekcja informacyjno-ewidencyjna

- XIII. Działalność Sekcji informacyjno-ewidencyjnej polega na:
- a) pracy nad uzgodnieniem działalności wszystkich organów wywiadowczych i opracowywaniu materiałów otrzymywanych z sekcji wojskowej i agencyjnej.

- b) otrzymywaniu od Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] Republiki i dostarczaniu mu materiałów wywiadowczych.
- c) opracowywaniu i przesyłaniu Wydz.[iałowi] Wyw.[iadowczemu] Republiki wszystkich wiadomości otrzymywanych przez Organa wywiad.[owcze] dotyczące sytuacji wojskowej i wewnętrznej państwa.
- d) dokonywaniu tłumaczeń otrzymywanych wiadomości z obcych języków.
- e) przyjmowaniu zadania Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] Republiki, przekazywaniu d-com frontowych oddziałów i zestawianiu raportów do Wydz. [iału] Wyw.[iadowczego] Rep.[ubliki] o ich wykonaniu.
- f) badaniu sytuacji obcych państw graniczących z frontowymi Okr.[ęgami] Wojsk.[owymi] i dostarczaniu potrzebnych w tym kierunku materiałów na żądanie Wydz.[iału] Wyw.[iadowczego] Republiki i sztabu frontowego Okr.[ęgu] Wojsk.[owego].

Podpisano:

Przewodniczący (-) Frołow

Przedstawiciel Finansowego Komisariatu robotniczo-włościańskiej inspekcji.

Szef Wydz. Ustawodawczego (-) U. Samson

Referent Korenanow

za zgodność pisarz (-) podpis nieczytelny